

კოლექტივიზმი - ინდივიდუალიზმი სოციოლოგიურ თეორიებში

მანანა გაგოშიძე

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ნატალია ბიტსაძე

თელავის ი.გოგებაშვილის სახელობის

სახელმწიფო უნივერსიტეტი

რეზიუმე

თანამედროვე სამყაროში უამრავი სოციალური ჯგუფი თუ ინსტიტუტი არსებობს. დღესდღეობით მეტად აქტუალურია საზოგადოების კოლექტივისტური და ინდივიდუალისტური ტიპი. თითოეული ჩვენგანი მივეკუთვნებით ამ ტიპებს ჩვენი ცხოვრებიდან გამომდინარე. ინდივიდუალიზმი და კოლექტივიზმი ერთნაირად გამოიყენება, როგორც ინდივიდის ასევე საზოგადოების აღსაწერად. ინდივიდუალისტური კულტურა გულისხმობს ქვეყანაში იმ ინდივიდების რაოდენობას, ვისი „მე-კონცეფცია“ სტაბილური პიროვნული თვისებებით არის განსაზღვრული და ნაკლებ არის დამოკიდებული სხვებზე. კოლექტიური კულტურის წევრთა „მე-კონცეფცია“ კი უფრო მეტად როლებითა და ჯგუფებისადმი მიკუთვნებით განისაზღვრება.

COLLECTIVISM - INDIVIDUALISM IN SOCIOLOGICAL THEORIES

Manana Gagoshidze

Sokhumi State University

Natalia Bitsadze

Iakob Gogebashvili Telavi State University

RESUME

There are many social groups or institutions in the modern world. Collectivistic and individualistic type of society is very relevant nowadays. Each of us belongs to these types depending on our life. Individualism and collectivism are used equally to describe both the individual and society. Individualistic culture refers to the number of individuals in a country whose "self-concept" is defined by stable personality traits and is less dependent on others. The "self-concept" of the members of a collective culture is determined more by roles and belonging to groups.

* * * *

ინდივიდუალიზმი - კოლექტივიზმი ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ღირებულებით ორიენტაციას წარმოადგენს, რომელიც როგორც საზოგადოების, ასევე პიროვნების დახასიათების საშუალებას იძლევა.

ინდივიდუალიზმი ისეთი ადამიანების სიმრავ-

ლეს გულისხმობს, რომელთა მე - კონცეფცია ანუ საკუთარ თავზე არსებული შეხედულებები უფრო მდგრადი, ინდივიდუალური, სხვებზე ნაკლებად დამოკიდებული პიროვნული თვისებებით განისაზღვრება, ხოლო კოლექტივისტური კულტურის მოსახლეობის მე-კონცეფცია უფრო მეტად როლებით და ჯგუფებისადმი მიკუთვნებით განისაზღვრება. ამდენად, ინდივიდუალისტისთვის დამახასიათებელია „დამოუკიდებელი მე - კონცეფცია“, რომელიც აღქმულია, როგორც სტაბილური და გამოცალკევებული, და კოლექტივისტისთვის დამახასიათებელია „ურთიერთდამოკიდებული მე - კონცეფცია“, რომელიც განსაზღვრავს ადამიანს დიდი სოციალური ჯგუფების მიხედვით. კოლექტივისტური საზოგადოების წარმომადგენლები დიდ ყურადღებას აქცევენ საკუთარ ჯგუფს, რომელს უფრო ხშირად ესმით, როგორც საერთო ბედის მქონე ადამიანების ერთობა. კოლექტივისტებში მკვეთრია ზღვარი საკუთარ და სხვა ჯგუფს შორის, ასევე დიდია საკუთარი ჯგუფის მნიშვნელობა. იგი ჰომოგენურად აღიქმება, მაშინ როცა ინდივიდუალისტურ საზოგადოებებში საკუთარი და სხვა ჯგუფის წევრების მიმართ დამოკიდებულება ერთმანეთისგან ნაკლებად განსხვავდება. ჯგუფისა და ინდივიდის მიზნებს შორის კონფლიქტის შემთხვევაში ინდივიდუალისტურ საზოგადოებაში უპირატესობას ინდივიდუალურ, ხოლო კოლექტივისტურ საზოგადოებაში ჯგუფის მიზნებს ანიჭებენ. კოლექტივისტურ საზოგადოებაში სოციალური ქცევის რეგულატორის ფუნქციას ასრულებს ნორმები, ხოლო ინდივიდუალისტურში - ინდივიდუალური დამოკიდებულებები, ატიტუდები. კოლექტივისტებში, ინდივიდუალისტებისგან განსხვავებით მნიშვნელოვანია იერარქია, ჰარმონია, ღირსების შენარჩუნება, ასევე უფრო მოქმედია ნორმა, რომლის მიხედვითაც ჯგუფის შიგნით არსებული უთანხმოება არ უნდა იყოს სხვებისთვის გაზიარებული. საკუთარი ჯგუფის მიღწევები და ჯგუფის წევრებს შორის არსებული დამოკიდებულება უფრო მნიშვნელოვანია კოლექტივისტური საზოგადოებისთვის, ხოლო ინდივიდუალისტურ საზოგადოებებში კი - საკუთარი ბედი, პირადი მიღწევა და ჯგუფისგან დამოუკიდებლობა.

ბავშვის აღზრდისას ინდივიდუალურ საზოგადოებებში მეტი ყურადღება ექცევა იმას, რომ

დოება იყო კოლექტიური ცნობიერების პროდუქტი, რაც დიურკემს მეცნიერულობის ნიშნად მიაჩნდა.

დიურკემის შემოქმედების ცენტრალური პრობლემა არის სოციალური სოლიდარობა. ამ პრობლემის გადაწყვეტამ პასუხი უნდა გასცეს კითხვაზე იმის შესახებ, თუ როგორი კავშირები აერთიანებენ ადამიანებს საზოგადოებაში.

საზოგადოების მთელის შემქმნელ და მისი მთლიანობის ხელშემწყობ ძალას წარმოადგენს შრომის დანაწილება, რომლის ქვეშაც მას პროფესიონალური სპეციალიზაცია ესმის, სულ უფრო და უფრო ასრულებს როლს, „რომელსაც ოდესღაც საერთო ცნობიერება ასრულებდა; სწორედ ის იკავებს ძირითადად უმაღლესი ტიპების სოციალურ აგრეგატებს ერთად“

შრომის დანაწილება - მაღალგანვითარებული საზოგადოების ნიშანია. შრომის სულ უფრო და უფრო მზარდი სპეციალიზაციის შედეგად ინდივიდები იძულებულნი არიან ერთმანეთს გაუცვალონ საქმიანობები და შეასრულონ დამატებითი ურთიერთშემავსები ფუნქციები. სოლიდარობა - განვითარებულ საზოგადოებაში წარმოებით როლთა დანაწილების ბუნებრივი შედეგია.

არქაულ და განუვითარებელ საზოგადოებაში გაბატონებულ სოლიდარობას, იგი მექანიკურს უწოდებს იმ კავშირის ანალოგიურად, რომელიც არსებობს არაორგანულ ნივთიერებათა მოლეკულებს შორის. ასეთ საზოგადოებაში სოლიდარობა განისაზღვრება მისი შემადგენელი ინდივიდების მსგავსებით, ამ ინდივიდების მიერ შესრულებული საზოგადოებრივი ფუნქციების ერთგვაროვნებით, ინდივიდუალურ ნიშან თვისებათა განუვითარებლობით. მექანიკური სოლიდარობა შესაძლებელია კოლექტივის მიერ ინდივიდუალობის ჩაყლაპვის ფასად.

სოლიდარობის ობიექტურ მაჩვენებელს „ხილულ სიმბოლოს“ დიურკემი სამართალში პოულობს. მექანიკური სოლიდარობისთვის დამახასიათებელია რეპრესიული სამართალი, რომელშიც გამოიხატება კოლექტიური ცნობიერების ძალა და რომლის ამოცანაა მკაცრად დასაჯოს ადამიანების ან კანონის დამრღვევი.

განვითარებული საზოგადოება, რომელშიც ყოველი ინდივიდი ასრულებს რომელიმე სპეციალურ ფუნქციას საზოგადოებრივი შრომის დანაწილების შესაბამისად, გვაგონებს ორგანიზმს, მისი სხვადასხვა ორგანოებით, ამიტომ დიურკემი სოლიდარობის ახალ სახეს, რომელიც მასში წარმოიშობა, ორგანულს უწოდებს.

შეგნება იმისა რომ თითოეული დამოკიდებულია მეორეზე - სხვაზე, რომ ყველა დაკავშირებულია შრომის დანაწილებით შექმნილი საზოგადოებრივი ურთიერთობების ერთიანი სისტემით, იწვევს ერთი მეორეზე დამოკიდებულების, სოლიდარობის, სა-

ზოგადოებასთან თავისი კავშირის გრძნობას.

ორგანულ სოლიდარობას შეესიტყვება ე.წ. რესტიტუი (აღდგენითი) სამართალი, რომლის ფუნქციაც „ნივთთა ადრინდელი წესრიგის აღდგენაში, დარღვეულ ურთიერთობათა მათ ნორმალურ ფორმაში მოყვანაში“ მდგომარეობს.

შრომის დანაწილების „არანორმალურ ფორმად“ დიურკემი თვლიდა უთანასწორობას, რომელიც თავის თავში ატარებს ორგანული სოლიდარობისგან გადახრას. ყოველგვარი „გარეგნული უთანასწორობა“ შექმნილი მაგ. ქონების მემკვიდრეობის მიღების შედეგად, ემუქრება ორგანულ სოლიდარობას, ამიტომ ეს უკანასკნელი შესაძლებელია მხოლოდ უთანასწორობის აღმოფხვრისა და „ტალანტთა ბუნებრივი განაწილების“ საფუძველზე სამართლიანობის მიღწევის პირობებში. შრომის დანაწილების „არანორმალურ ფორმად“ დიურკემს კაპიტალიზმის „ავადმყოფობანი“ მიაჩნდა, როგორიცაა: არარეგულირებული, არაფრით შეზღუდული კონკურენცია, კლასობრივი კონფლიქტი, შრომის რუტინიზაცია და სამუშაო ძალის დეგრადაცია - მის მიერ ხასიათდება, როგორც ავადმყოფობანი წარმოებისა და შრომის დანაწილების ძალიან სწრაფი ზრდისა, როგორც ბუნებრივი ევოლუციის დროებითი, მეორეხარისხოვანი, გარეშე პროდუქტი.

დიურკემს ვერ წარმოედგინა საზოგადოება, რომელშიც სავსებით აღმოფხვრილი იქნებოდა კერძო საკუთრება და ყოველგვარი უთანასწორობა. ის თვლიდა, რომ ისინი იარსებებდნენ თუმცა არ შეიცვლებოდა მათ შორის ურთიერთობა. მატერიალური დოვლათის განაწილებისადმი მიდგომა, დარეგულირდება ინდივიდთა ბუნებრივი უნარებით, მათი ნიჭიერებით.

დიურკემმა შეიმუშავა კოლექტიური სინდისის ცნება. დიურკემი საუბრობდა ადამიანების რწმენების ერთობლიობაზე, კოლექტიურ სინდისს მიიჩნევდა მოცემული საზოგადოებიდან გამომდინარე. ის თვლიდა, რომ კოლექტიური სინდისი არის დამოუკიდებელი, გამოყოფილი კულტურული სისტემა. მართალია დიურკემი იზიარებდა მსგავს შეხედულებებს კოლექტიური სინდისის შესახებ, მაგრამ იგი ასევე აღნიშნავდა, რომ კოლექტიური სინდისი რეალიზდება მხოლოდ ინდივიდუალური სინდისის მეშვეობით.

კოლექტიური რეპრეზენტაციები შეიძლება განვიხილოთ, როგორც კოლექტიური სინდისის განსაზღვრული მდგომარეობა, სუბსტრატა. კოლექტიური რეპრეზენტაცია გულისხმობს ნორმებსა და ღირებულებებს, რომელსაც იზიარებს მაგალითდ ოჯახი, განათლების ან რელიგიური ინსტიტუტი. კოლექტიური რეპრეზენტაციების ცნება შეიძლება იყოს ფართოც და კონკრეტულიც, მაგრამ მისი კრიტიკული ასპექტი არის ის, რომ მან საშუალება მისცა დიურკემს არამატერიალური სოციალური

ფაქტების კონცეპტუალიზაცია უფრო ვიწრო დონეზე, ვიდრე ამას კოლექტიური სინდისის ცნება გააქეთებდა. ის არ დაიყვანება ინდივიდუალური ცხოვრების დონეზე: „კოლექტიური რეპრეზენტაციები არის ინდივიდთა ასოციაციის შედეგი... მაგრამ მათ გააჩნიათ სუი გენერის ხასიათი“ (ლათ. „სუი გენერი“ - უნიკალური) როცა ეს ტერმინი დიურკემმა განიხილა კოლექტიურ რეპრეზენტაციებთან მიმართებით იგულისხმა, რომ ისინი არ დაიყვანებიან ინდივიდუალურ დონემდე. ეს კი მათ ათავსებს არამატერიალურ სოციალურ ფაქტებს შორის. ისინი უსწრებენ ინდივიდებს, რადგან არ არიან დამოკიდებული ინდივიდთა კონკრეტულ არსებობაზე. ისინი არ არიან დამოკიდებული ინდივიდებზე კიდევ ერთი მიზეზის გამო: მათი დროებითი არსებობა უსწრებს ნებისმიერი ინდივიდის მთლიან ცხოვრებას.

ზოგიერთი ადამიანი ისეთ საზოგადოებაში ცხოვრობს, რომელშიც ინდივიდის ინტერესები ჯგუფის ინტერესებზე მაღლა დგას. ასეთ საზოგადოებებს ინდივიდუალისტური საზოგადოებები ეწოდებათ. მსგავს საზოგადოებაში აღზრდილი ბავშვები კი კოლექტივისტურისგან განსხვავებით, იზრდებიან მცირერიცხოვან ოჯახებში, სადაც მხოლოდ ბავშვი და დედ-მამა ცხოვრობს. ნათესავები კი სხვაგან ცხოვრობენ და იშვიათად ხედავენ ერთმანეთს. ასეთ ოჯახებში აღზრდილი ბავშვები თავიანთ თავს აღიქვამენ „მე“-დ. ეს „მე“ არის მათი პიროვნული იდენტობა და სხვა ადამიანებისგან განსხვავება. სხვა ადამიანების კლასიფიცირებაც ხდება არა ჯგუფური, არამედ ინდივიდუალური მახასიათებლების მიხედვით. განათლების მიზანია ბავშვებს დამოუკიდებლად მოღვაწეობა ასწავლოს. ამის მიღწევისთანავე ზრდასრული ბავშვი ოჯახს ტოვებს და საცხოვრებლად სხვაგან გადადის. ხშირად, სახლის დატოვების შემდეგ, მშობლებთან ურთიერთობას ამცირებენ ან საერთოდაც წყვეტენ. არც პრაქტიკულად და არც ფსიქოლოგიურად, ამ საზოგადოების ჯანმრთელი წევრი არ უნდა იყოს სხვებზე დამოკიდებული.

ინდივიდუალიზმი ახასიათებს ისეთ საზოგადოებას, რომელშიც ინდივიდებს შორის არსებული კავშირები სუსტია: მოსალოდნელია, რომ ყველა თავისთავს ან ოჯახის უახლოეს წევრებს მოუვლის. საპირისპიროდ, კოლექტივიზმი ახასიათებს ისეთ საზოგადოებას, რომელშიც ადამიანი დაბადებიდან მთელი სიცოცხლის განმავლობაში ძლიერ, შეკრულ შიდა ჯგუფში ერთიანდებიან. მუდმივი ერთგულების სანაცვლოდ, შიდა ჯგუფები პიროვნებას მთელი სიცოცხლის განმავლობაში იცავენ.

ზოგჯერ ჩნდება კითხვები: მართებულია თუ არა ინდივიდუალიზმისა და კოლექტივიზმის ერთი განზომილების საპირისპირო პოლუსებად მოხსენიება? ეს დამოკიდებულია იმაზე, თუ რას ვადარებთ ერთმანეთს, მთლიან საზოგადოებებს თუ ამ საზო-

გადოებაში არსებულ ინდივიდებს. საზოგადოება შედგება სხვადასხვა პირადი ღირებულების მქონე განსხვავებული ინდივიდებისგან. ინდივიდების შედარებისას კი ინდივიდუალიზმი და კოლექტივიზმი ცალ-ცალკე განზომილებებად უნდა გამოიყოს. ისეთ საზოგადოებაში, რომელშიც უფრო ინდივიდუალისტური ღირებულებებია, იმავდროულად ნაკლებად, მაგრამ არის კოლექტივისტური ღირებულებები და პირიქით, ისეთ საზოგადოებაში, რომელშიც უფრო მეტი კოლექტივისტური ღირებულებებია, საშუალოდ ნაკლებად აქაც არის ინდივიდუალისტური ღირებულებები. ამგვარად, საზოგადოების დონეზე ინდივიდუალიზმი და კოლექტივიზმი ერთი განზომილების სანინალმდეგო პოლუსებს წარმოადგენს.

ინდივიდისა და ჯგუფის ურთიერთობა, ისევე როგორც ადამიანის ბუნების ნებისმიერი სხვა ელემენტი, თავდაპირველად ოჯახურ გარემოში დაისწავლება. მოზრდილების, თანატოლებისა და პატარების გარემოცვაში გაზრდილი ბავშვი ნუკლეინური ოჯახის ბავშვისგან განსხვავებით, ბუნებრივად სწავლობს თავისი თავის „ჩვენ“ ჯგუფის შემადგენელ ნაწილად განხილვას. დიდი ოჯახის შვილი დღისით თუ ღამით იშვიათად არის მარტო.

ინტენსიური და მუდმივი კონტაქტების დროს სოციალურ გარემოსთან კონტაქტი აყალიბებს ჰარმონიულ ურთიერთობებს. მისი შენარჩუნება კი მთავარ ღირებულებად იქცევა. ეს ღირებულება ოჯახის სფეროსაც სცილდება. კოლექტიურ საზოგადოებაში სხვა ადამიანთან პირდაპირი კონფრონტაცია არასასურველ და უზრდელო საქციელად მიაჩნიათ. სიტყვა „არა“ იშვიათად გამოიყენება, რადგან „არა“ კონფრონტაციაა; „შეიძლება სწორი ბრძანდებით, სიტყვა „დიახ“ ყოველთვის დათანხმებას კი არ ნიშნავს, არამედ კომუნიკაციის ხაზის შენარჩუნებას.

მეორე მხრივ, ინდივიდუალისტურ ქვეყნებში აზრების პირდაპირ გამოთქმა მთავარ ღირებულებად ითვლება. გრძნობების შესახებ სიმართლის თქმა პატიოსანი ადამიანის მახასიათებელია. კონფრონტაცია მისაღებია; ითვლება, რომ შეხედულებების შეჯახება მიგვიყვანს უმაღლეს ქვეყნარტებად. ბავშვებს ოჯახში ასწავლიან, რომ რამდენადაც მტკივნეული არ უნდა იყოს, მან ყოველთვის უნდა თქვას სიმართლე. კონფლიქტებთან გამკლავება ერთობლივი ოჯახური ცხოვრების ნაწილად აღიქმება.

კოლექტივისტურ ოჯახში ბავშვები სწავლობენ, რომ სხვების აზრს უნდა მისდიონ. საკუთარი აზრი არ არსებობს - მას ჯგუფი განსაზღვრავს. თუ ახალი საკითხი წამოიჭრება და მასზე ჯერ არ არსებობს შეხედულება, ოჯახური თათბირია საჭირო. მხოლოდ ამის შემდეგ ყალიბდება საბოლოო აზრი. თუკი ბავშვი მუდმივად ჯგუფის სანინალმდეგო

აზრს გამოთქვამს, ითვლება, რომ მას ცუდი ხასიათი აქვს. ინდივიდუალისტური ოჯახი მოელის და ხელს უწყობს ბავშვის საკუთარი აზრის ჩამოყალიბებას. იმ ბავშვზე, რომელიც მხოლოდ სხვების შეხედულებებს იმეორებს, ამბობენ, რომ სუსტი ხასიათი აქვს. სასურველ ხასიათთან თანხვედრაში მყოფი ქცევა კულტურულ გარემოზეა დამოკიდებული.

ინდივიდუალისტურ კულტურაში მშობლებს უხარიათ, თუკი თავიანთი შვილი მცირე ასაკიდან მოჰკიდებს რაიმე ტიპის სამუშაოს ხელს, რათა საკუთარი ჯიბის ფული გამოიმუშაოს. შემდეგ თავად წყვეტს თუ რაში და როგორ დახარჯოს ეს ფული. აშშ-ში ჩვეულებრივად ითვლება ის ფაქტი, რომ სტუდენტი დროებითი სამუშაოს ან სასწავლო კრედიტით ფარავს განათლების ხარჯებს; სახელმწიფო დახმარების გარეშეც კი, ისინი ნაკლებად არიან დამოკიდებულნი მშობლებზე და საერთოდ არ არიან დამოკიდებულნი შორეულ ნათესავებზე.

კოლექტივისტურ საზოგადოებაში ოჯახური მოვალეობები მხოლოდ ფინანსურ კი არა რიტუალურ ხასიათსაც ატარებს. ოჯახური თავყრილობები, როგორიცაა ნათლობა, ქორწილი, და განსაკუთრებით დაკრძალვა, ძალიან მნიშვნელოვანია და მასზე დასწრება სავალდებულოა. ინდივიდუალისტებში კი -

ეს ყველაფერი აუცილებლობას არ წარმოადგენს და ნება-სურვილზეა დამოკიდებული.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბერძენიშვილი ა. ემილ დიურკემის სოციოლოგია თავი V, ფერდინანდ თიონისის სოციოლოგიური თეორია თავი IX, წიგნში „კლასიკური სოციოლოგიური თეორიები“ (სოციოლოგიური თეორიების განვითარების ადრეული წლები), თბ. 2013. (§2-6 თავი I);
2. სუმბაძე ნ. ინდივიდუალიზმი და კოლექტივიზმი თავი III წიგნში „თაობები და ღირებულებები“ „Generations and values“ თბ. 2012. (§1 თავი I);
3. სურმანიძე ლ. ინდივიდუალიზმი/კოლექტივიზმი თანამედროვე კონცეფციები თავი IV წიგნში „ინდივიდუალისტური და კოლექტივისტური საზოგადოებები“ თბ. 2001. (§2. თავი II);
4. ქეცბაია კ. სოციოლოგიის ძირითადი ცნებები, თავი VI, წიგნში „სოციოლოგიის შესავალი“ (§7. თავი I);
5. ჰოფსტედე გირტ, ჰოფსტედე გერტ იან, მე, ჩვენ, ისინი, თავი III, წიგნში „კულტურები და ორგანიზაციები, გონების პროგრამული უზრუნველყოფა“, თბ. 2011 (§1, 3, 4, 5, 6 თავი II).